

พัฒนาการประชาสังคม มองผ่านการเติบโตองค์กรพัฒนาเอกชนญี่ปุ่นและไทย

กฤษฎา บุญชัย

การเมืองการปกครองในภูมิภาคเอเชีย เมื่อเปรียบเทียบกับตะวันตก สิ่งที่เห็นความแตกต่างได้ชัดเจนก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ (state) กับภาคประชาสังคม (civil society) ตะวันตก ภายหลังปฏิวัติอุตสาหกรรมศตวรรษที่ 18 เรื่อยมา ชนชั้นกลางได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนนำมาสู่การโค่นล้มระบบศักดินา และพัฒนาไปสู่การเกิดประชาธิปไตย รัฐในตะวันตกมิได้มีบทบาทนำในการพัฒนาเท่ากับชนชั้นกลางในภาคประชาสังคม แต่เมื่อย้อนกลับมาดูภูมิภาคเอเชีย รัฐในเอเชียเป็นผู้ทรงอำนาจในการควบคุมสังคม และนับวันยิ่งแข็งแกร่งขึ้น อันเป็นปฏิสัมพันธ์ให้ภาคประชาสังคมอ่อนแอ ตกอยู่ในพันธนาการของระบบอุปถัมภ์ และโครงสร้างที่มีลำดับชั้นที่แข็งแกร่ง

ตั้งแต่ยุคล่าอาณานิคม จนกระทั่งเกิดสงครามโลกทั้ง 2 ครั้ง ประเทศตะวันตกได้เข้าไปมีบทบาทสูงในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางอำนาจของประเทศเอเชีย ดังเช่น บทบาทของสหรัฐอเมริกาในการรื้อโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ ของญี่ปุ่นภายหลังพ่ายแพ้สงคราม หรือการแทรกแซงประเทศอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเมดิเตอร์เรเนียนหรือประชาธิปไตยก็แล้ว ซึ่งเข้มข้นอย่างมากในช่วงยุคสงครามเย็น ที่เป็นการต่อสู้ระหว่างอุดมการณ์ประชาธิปไตยกับคอมมิวนิสต์ และเริ่มคลี่คลายลงในปัจจุบัน ตัวชี้วัดที่โดดเด่นประการหนึ่งของโครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างรัฐกับภาคประชาสังคมในภูมิภาคเอเชียภายหลังการเปลี่ยนแปลงก็คือ การเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชน (Non Government Organizations -- NGOs) อันเป็นตัวสะท้อนอุดมการณ์ประชาธิปไตย และแนวคิดประชาสังคม ซึ่งมีรากฐานมาจากระบบคิดสังคมตะวันตก บนระบบคุณค่าแบบคริสต์ศาสนา สิ่งที่น่าสนใจต่อมาก็คือ เมื่อเข้าสู่บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเอเชียที่มีเงื่อนไขต่างออกไป การเติบโตของภาคประชาสังคมเอง จากการก่อรูปขององค์กรพัฒนาเอกชน จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมอย่างไร จึงขอศึกษาเปรียบเทียบเบื้องต้นถึงพัฒนาการองค์กรพัฒนาเอกชนในญี่ปุ่นและไทย ซึ่งแม้จะเป็นประเทศเอเชียด้วยกันที่มีวัฒนธรรมร่วมกันบางอย่าง แต่มีความแตกต่างที่น่าสนใจหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการกระจายอำนาจการปกครอง การมีส่วนร่วมของประชาชน การต่อสู้ของอุดมการณ์ที่แตกต่างหลากหลาย

การเติบโตประชาสังคมในญี่ปุ่น

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สังคมญี่ปุ่นได้รับความบอบช้ำอย่างแสนสาหัส ด้วยความที่อุดมการณ์ชาตินิยมแรงกล้า ทำให้สังคมญี่ปุ่นทุ่มพลังของตนเองเพื่อฟื้นจากสงคราม อุดมการณ์ชาตินิยม

หลังสงคราม เป็นอุดมการณ์ที่เรียกร้องให้ผู้คนต้องอุทิศชีวิตเพื่อประโยชน์ของประเทศเป็นหลักภายใต้การนำของรัฐ แต่กระนั้นสังคมญี่ปุ่นเองกำลังพบกับความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย ระบบโครงสร้างทางสังคมญี่ปุ่นที่แต่เดิมลำดับชั้นที่แข็งตัวก็เริ่มแตกตัวมีความหลากหลายและกระจายอำนาจมากขึ้น อย่างน้อยที่สุดคนญี่ปุ่นเองเริ่มตั้งคำถามกับระบบอำนาจนิยมที่มีมาว่าจะปรับตัวอย่างไร เสียงเรียกร้องและผลักดันเรื่อง “ประชาสังคม” อันเป็นทิศทางที่ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมต่อกระบวนการตัดสินใจต่อนโยบายและวิถีชีวิตของตนเอง กระแสเรื่องการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลกิจกรรมสาธารณะเริ่มเป็นที่ถกเถียงกันอย่างมาก ในบรรยากาศเช่นนี้ช่วยผลักดันให้เกิดการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น มีรัฐท้องถิ่นหลายระดับที่เป็นของคนท้องถิ่นมิใช่รัฐส่วนกลางส่งคนมาปกครอง เกิดองค์กรท้องถิ่น (People Organization) ต่าง ๆ จำนวนมากทั้งในเมืองและชนบท เช่น เทศบาล สหภาพแรงงาน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มครู กลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ เป็นต้น องค์กรเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างมีพลัง เพราะระบบการบริหารประเทศไม่ได้ยึดหลักรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลาง หรือเป็นแบบรัฐเดี่ยว แต่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นบริหารจัดการตนเอง ขณะเดียวกันกับระดับการศึกษาที่มีความใกล้เคียงกัน ความแตกต่างด้านชนชั้น ฐานะอาชีพ โอกาสทางสังคม ไม่รุนแรงเหมือนประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ

การเกิดขึ้นขององค์กรท้องถิ่นจำนวนมาก สอดรับกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่น ดังที่นักมานุษยวิทยาต่างประเทศได้เรียกว่าเป็นการเกิดขึ้นของ “กลุ่มนิยม” (Groupism) อันเป็นวัฒนธรรมที่สืบเนื่องจากวัฒนธรรมครอบครัวนิยมที่ขยายตัวมาเป็นกลุ่มนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมือง อาจกล่าวได้ว่าสังคมญี่ปุ่นยุคหลังสงครามถึงปัจจุบันเป็นสังคมที่มีกลุ่มเป็นศูนย์กลาง บัจเจกชนในญี่ปุ่นจะสังกัดเป็นสมาชิกหรือผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับกลุ่มต่าง ๆ (John Knight, 1996) ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า สังคมญี่ปุ่นเองมีฐานรากที่เข้มแข็ง เพราะมีกลุ่มท้องถิ่นหลายระดับในการดำเนินกิจกรรมของตนเอง ขณะที่รัฐส่วนกลางก็ให้อิสระแก่รัฐท้องถิ่นในการบริหารจัดการ อันทำให้ภาคประชาสังคมโดยรวมของญี่ปุ่นเริ่มเติบโตขึ้นรวดเร็ว

แต่กระนั้น คนญี่ปุ่นส่วนใหญ่กลับไม่รู้จัก “องค์กรพัฒนาเอกชน” (NGOs) อันมีความหมายถึงองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนอย่างเป็นอิสระมิได้ถูกรัฐจัดตั้ง มิได้คำกำไร มีการบริหารงานอย่างเป็นระบบ มิใช่อาสาสมัครชั่วคราวครั้งชั่วคราว และก็มีใช้กลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มแม่บ้าน สหภาพแรงงาน ที่สนใจปัญหาเฉพาะตัว NGOs มุ่งดำเนินกิจกรรมในประเด็นสาธารณะ หรือประเด็นปัญหาร่วมของสังคม เช่น สิ่งแวดล้อม, การพัฒนา, สิทธิมนุษยชน เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวมีเป้าหมายในการทำทนายวิพากษ์ ตั้งคำถามต่อระบบ โครงสร้าง สถาบันหลักในสังคมที่ก่อปัญหาต่อสังคม สิ่งแวดล้อม และเสนอทางเลือกในการพัฒนา

ด้วยความที่สังคมญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับรัฐเป็นผู้มีบทบาทนำ มีอำนาจในการบริหารปกครองประเทศ ขณะเดียวกันในระดับภูมิภาค ท้องถิ่น ก็มีทั้งรัฐท้องถิ่นและกลุ่มท้องถิ่นจำนวนมากที่เข้มแข็ง จึงเป็นเหตุให้คนญี่ปุ่นเองไม่คุ้นเคยกับภาพ NGOs ซึ่งว่าไปแล้วจะเป็นรัฐที่ไม่ใช่ กลุ่มท้องถิ่น หรือกลุ่ม

วิชาชีพก็ไม่เชิง มีหน้าที่ยังมีเป้าหมายการทำงานระดับใหญ่ และยังมีทัศนคติในเชิงวิพากษ์ระบบทุน อุดสาหกรรมนิยมที่พวกเขาเชื่อมั่น ทัศนคติของคนญี่ปุ่นเองจึงมีผลทำให้ขบวนการ NGOs ในประเทศ ญี่ปุ่นไม่ค่อยเติบโตเท่าใดนัก แต่กลับแผ่ขยายในบทบาทระหว่างประเทศ (จะกล่าวต่อไปในช่วงหลัง)

จุดกำเนิด NGOs ญี่ปุ่น

NGOs ถือได้ว่าเป็นผลผลิตจากสังคมตะวันตก มีรากฐานจากคริสต์ศาสนา ซึ่งในยุคแรกมีมิชชันนารีออกไปเผยแผ่ศาสนา และดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาทั่วโลก เช่นเดียวกัน ในญี่ปุ่นเองก็เริ่มปรากฏตัวของ NGOs ในปี 2503 สหกรณ์ยาชาวคริสต์ญี่ปุ่นโพ้นทะเล (Japan Overseas Christian medical Cooperative) อันเป็น NGOs แห่งแรกได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อบริการแจกจ่ายยาให้แก่ชุมชนในเอเชีย โดยเฉพาะที่ประเทศเนปาล องค์การดังกล่าวกำเนิดจาก "จิตสาธารณะ" ของชาวคริสต์ญี่ปุ่นที่ต้องการช่วยเหลือประชาชนที่ไม่มีสัญชาติ ซึ่งในระยะต่อมาก็เกิด NGOs อีกหลายแห่งตามมา ส่วนมากเป็นชาวญี่ปุ่นคริสต์ที่ต้องการสนับสนุนประชาชนในประเทศกำลังพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการฝึกอบรมการเกษตรแก่ผู้นำชุมชนในเอเชีย การช่วยเหลือเด็กและครอบครัว

แต่จุดที่เป็นนัยสำคัญทางประวัติศาสตร์ของพัฒนาการ NGOs ก็คือ ในปี 2522 ซึ่งในช่วงนั้นมีผู้อพยพจากอินโดจีนทะลักเข้ามาในญี่ปุ่นมาจากผลของสงครามในอินโดจีน ในช่วงนั้นก็ประชาชนในญี่ปุ่นที่สนใจปัญหาดังกล่าวก็ได้ก่อตั้ง NGOs ขึ้นมาหลายองค์กรที่มาดูแลเรื่องผู้อพยพ เช่น ศูนย์อาสาสมัครนานาชาติญี่ปุ่น, โครงการช่วยเหลือเยาวชนผู้อพยพ, คณะกรรมการบรรเทาปัญหาผู้อพยพญี่ปุ่น เป็นต้น จากเหตุการณ์นี้เองก็ได้เกิด NGOs ขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งต่อมาก็พัฒนากิจกรรมออกไปหลายประเภท เช่น สิ่งแวดล้อม, สาธารณสุข, สิทธิมนุษยชน, การศึกษา และอื่น ๆ โดย NGOs ที่ชื่อว่า JANIC ได้รวบรวมตัวเลขการเกิดขึ้นของ NGOs ในทุก 5 ปีไว้ดังนี้ (Tadashi Yamamoto, 1995)

ช่วงเวลา	จำนวน NGOs ที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น ๆ
ก่อนปี 2512	10
2513-2517	12
2518-2522	21
2523-2527	46
2528-2532	69
2533-2535	28
รวม	186

นอกจากนี้ทาง JANIC ยังได้แบ่งประเภทของ NGOs ดังกล่าวไว้ 4 ประเภทตามลักษณะการทำงานดังต่อไปนี้

ประเภทที่ 1 เป็น NGOs ที่ทำงานเกี่ยวกับเทคนิคการมีส่วนร่วม การช่วยเหลือด้านการเงิน ซึ่งมี 137 องค์กร

ประเภทที่ 2 เป็น NGOs ที่ทำงานสนับสนุนแรงงานต่างชาติและผู้อพยพในญี่ปุ่น มี 10 องค์กร

ประเภทที่ 3 เป็น NGOs ที่ทำงานด้านการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การพัฒนาการศึกษา และการผลักดันเชิงนโยบาย มี 30 องค์กร

ประเภทที่ 4 เป็น NGOs ที่ทำงานเกี่ยวกับการสนับสนุนเครือข่าย NGOs มี 9 องค์กร

แม้ NGOs ในญี่ปุ่นจะเริ่มขยายตัวมากขึ้น แต่กิจกรรมของ NGOs ญี่ปุ่นในประเทศของตนเองไม่มากนัก เนื่องจากในประเทศญี่ปุ่นเอง มีกลุ่มองค์กรท้องถิ่นทั้งในเมืองและชนบทที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีเครือข่ายที่เข้มแข็งในการถ่วงดุลกับรัฐได้พอสมควร บทบาทของ NGOs ในญี่ปุ่นจึงน้อย จากข้อมูล JANIC พบว่า ร้อยละ 80 ของ NGOs ญี่ปุ่น ทำงานสนับสนุนการพัฒนาในประเทศโลกที่สามโดยเฉพาะในเอเชียมากกว่าจะดำเนินการในประเทศของตนเอง และประเด็นที่ NGOs ญี่ปุ่นรณรงค์ทำงานมากที่สุดคือ เรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งภาพของ NGOs ญี่ปุ่นได้เป็นรับรู้จากสาธารณะและแม้กระทั่งจากคนญี่ปุ่นเองจากเวทีสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ ดังเช่น การประชุมสิ่งแวดล้อมโลก (UNCED) ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ปี 2532

เหตุผลที่ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นใหญ่ มีสาเหตุโดยตรงจากบทบาทการสนับสนุนการพัฒนาของประเทศญี่ปุ่นเองที่มีต่อประชาคมโลก เพราะตลอดช่วง 40 ปีที่ผ่านมา ที่ประเทศญี่ปุ่นพัฒนาเศรษฐกิจจนเป็นผู้นำระดับโลก โดยได้ขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การพัฒนาต่าง ๆ ไปสู่ประเทศโลกที่สามทั้งโดยตัวรัฐเองและบริษัทเอกชน โดยผ่านทั้งทางตรง และผ่านสถาบันระดับโลก เช่น ธนาคารโลก (worldbank), กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF), ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB), และ OECD เป็นต้น จนอาจกล่าวได้ว่าญี่ปุ่นให้ทุนสนับสนุนการพัฒนามากที่สุดเป็นอันดับหนึ่งของโลก แต่การพัฒนาหลายประการได้สร้างความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสร้างปัญหาสังคมให้แก่ประเทศโลกที่สามอย่างหนัก เช่น การสนับสนุนการสร้างเขื่อน, โรงไฟฟ้านิวเคลียร์, การขยายโรงงานอุตสาหกรรม, การล่าปลาวาฬ อีกทั้งประกอบกับพฤติกรรมในการทำธุรกิจของญี่ปุ่นหลายประการ ทำให้ประชาคมโลกตั้งคำถามและวิพากษ์การดำเนินการของญี่ปุ่นว่าขาดความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมเพื่อนบ้าน และประชาชนญี่ปุ่นเองก็ไม่ได้ตรวจสอบกิจกรรมระหว่างประเทศที่รัฐบาลและเอกชนได้ไปดำเนินการว่าสร้างปัญหาอะไรบ้าง

กลุ่ม NGOs ญี่ปุ่นส่วนหนึ่งซึ่งเติบโตจากคนชั้นกลาง ปัญญาชน ที่ได้เห็นปัญหาดังกล่าวจึงได้พยายามเข้าไปมีบทบาทในต่างประเทศ เพื่อตรวจสอบนโยบาย โครงการพัฒนา และการดำเนินการของรัฐบาลและบริษัทญี่ปุ่นเองที่มาก่อปัญหา โดยประสานความร่วมมือกับ NGOs ในประเทศโลกที่สาม กลุ่ม NGOs ญี่ปุ่นดังกล่าวนี้ เป็นกลุ่มก้าวหน้าสิ่งแวดล้อม (Radical green NGOs) ที่ตั้งคำถามกับระบบโครงสร้างสังคม และการดำเนินการของรัฐบาลตนเอง และพยายามสื่อสารกับประชาชนในประเทศโลกที่สาม และประชาชนญี่ปุ่นเอง โดยมุ่งหวังให้ประชาชนญี่ปุ่นตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล และธุรกิจเอกชนให้มีความรับผิดชอบต่อโลกต่อสังคมมากขึ้น ตัวอย่างกลุ่มที่รณรงค์ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น กลุ่ม JETAN ที่รณรงค์เรื่องการปกป้องป่าเขตร้อน, กลุ่มคัดค้านการก่อสร้างเขื่อน, กลุ่มคัดค้านโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ แต่กลุ่มดังกล่าวก็ไม่ใช่ที่รู้จักนัก เมื่อเทียบกับ NGOs ญี่ปุ่นกระแสหลัก (Conventional green NGOs) เนื่องจากสังคมญี่ปุ่นเองอยู่ในลัทธิทุนอุตสาหกรรมนิยมอย่างเหนียวแน่น การตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ระบบ วิพากษ์การพัฒนา มีน้อย

อย่างไรก็ตาม ในกระแสสิ่งแวดล้อมที่ญี่ปุ่นโดนประณามอยู่มาก ก็ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นเองพยายามแก้ภาพพจน์ดังกล่าว โดยพยายามเข้าไปมีกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาทางเลือกในองค์กรระหว่างประเทศ เช่น การเข้าไปมีบทบาทในสหประชาชาติ, เวทีสิ่งแวดล้อมโลก (2532) การเป็นเจ้าภาพจัดประชุมเรื่องโลกร้อน (2540) โดยทั้งนี้รัฐบาลญี่ปุ่นได้ทุ่มเทงบประมาณในการสร้างภาพพจน์ การสนับสนุน NGOs สิ่งแวดล้อมที่สนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาในแบบปัญหาเชิงเทคนิค เช่น การประหยัดพลังงาน, การใช้เทคโนโลยี ด้วยเหตุนี้ทำให้เกิด NGOs สิ่งแวดล้อมกระแสหลัก (Conventional green NGOs) จำนวนมาก และกลายเป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางมากขึ้นทั้งในประเทศญี่ปุ่นเองและระหว่างประเทศ

คุนมาอิตะ มิโฮ (MAEDA MIHO) ซึ่งทำงานอยู่ที่ศูนย์ทรัพยากรเอเชียแปซิฟิก (PARC) อันเป็น NGOs ญี่ปุ่นที่รณรงค์เรื่องผลกระทบจากมาตรการ IMF ในประเทศโลกที่สาม ได้เล่าว่า องค์กรของเธอรวมทั้ง NGOs จากญี่ปุ่นอื่น ๆ ทำงานด้วยความยากลำบาก เพราะขาดเงินทุนสนับสนุนจากรัฐบาลและประชาชนญี่ปุ่นเอง คนญี่ปุ่นเองก็ไม่วัดจัก NGOs มากนัก โดยเฉพาะประเด็นเรื่อง IMF เป็นเรื่องซับซ้อนและที่แยกก็คือ ประเทศอื่น ๆ มองว่าประเทศญี่ปุ่นรวย การเขียนโครงการขอทุนจากแหล่งทุนต่างประเทศเป็นไปได้ยาก ต่างจาก NGOs ในประเทศโลกที่สามที่ยังพอมีโอกาสบ้าง ขณะเดียวกันเธอก็ได้เล่าถึงแนวทางการทำงานของ NGOs ในประเทศญี่ปุ่นเองให้ฟังว่า วิธีการทำงานของ NGOs ญี่ปุ่นเองมักเน้นการสื่อสารผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ วิดีโอ สื่อมวลชน การจัดประชุม โดยกลุ่มเป้าหมายมักเป็นคนรุ่นใหม่ ต่างจาก NGOs ในประเทศโลกที่สาม ที่ลงไปมีส่วนร่วมกับชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น ขณะที่การทำงานของ NGOs ญี่ปุ่นในประเทศโลกที่สาม ก็โดยร่วมมือกับ NGOs ในประเทศนั้น ๆ สิ่งที่เราเห็นความแตกต่างก็คือ NGOs ในประเทศโลกที่สาม โดยเฉพาะประเทศไทย จะพัฒนาเรื่องการพัฒนาชุมชน การช่วยเหลือประชาชนได้เห็น

ชัดกว่า แต่ NGOs ญี่ปุ่นจะเน้นงานเรื่องเทคนิค การบริหาร และการเผยแพร่ และคิดในเชิงการปรับปรุงคุณภาพชีวิตมากกว่าการพัฒนาการเมืองภาคประชาชน

พัฒนาการประชาสังคมและองค์กรพัฒนาเอกชนไทย

การเติบโตขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย สัมพันธ์โดยตรงกับนโยบายการพัฒนาของประเทศไทยที่ก่อปัญหา โดยเฉพาะชนบท และผู้ด้อยโอกาสที่ตกเป็นเหยื่อการพัฒนา อาจกล่าวได้ว่า NGOs ไทยเป็นหัวขบวนในการตั้งคำถาม วิพากษ์นโยบายการพัฒนาประเทศที่สร้างปัญหาแก่เกษตรกร ชนบท จนเกิดเป็นกระแส และต่อมานักวิชาการ และกระทั่งสาธารณะก็ได้เห็นปัญหาการพัฒนาที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ การเติบโตของ NGOs ไทย ยังขึ้นอยู่กับบรรยากาศทางการเมืองด้วยว่า เป็นประชาธิปไตย หรือเปิดโอกาสให้แก่ภาคประชาชนมากนักน้อยเพียงใด ลำดับช่วงเหตุการณ์ของการพัฒนาและบรรยากาศทางการเมือง กับ การเติบโตของ NGOs ไทยเป็นดังนี้คือ (อเนก นาคะบุตร, 2533 น.4-6)

ช่วงที่ 1 (2504-2516) อันที่จริงกระแสการพัฒนาประเทศเข้าสู่ความทันสมัย (Modernization) เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แต่ต่างประเทศเริ่มเข้ามามีบทบาทกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศไทยอย่างจริงจัง ตั้งแต่ต้นทศวรรษ ที่ 2500 โดยการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกา ได้ส่งตัวแทนธนาคารโลก มาร่วมกับรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ อันเป็นยุคเผด็จการทหาร ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 แผนดังกล่าววางนโยบายเน้นการพัฒนาส่งออก เพื่อความเติบโตของภาคเมืองและอุตสาหกรรม ส่งผลให้เกิดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรจากชนบท สร้างผลกระทบต่อคนชนบท คนยากจน แต่ในขณะเดียวกัน รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ก็ได้สนับสนุนกลุ่มทุนนอกราชการให้เติบโตขึ้น จนเป็นที่มาของ 3 สมาคมยักษ์ใหญ่ คือ สมาคมธนาคารไทย, สมาคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, และสมาคมการค้าไทย ในช่วงเร่งรัดการพัฒนานี้ เกิดปรากฏการณ์พร้อมกันไป 2 ด้าน ด้านหนึ่งประชาชนคนฐานล่างจากชนบทอ่อนแอ ต้องอพยพเข้าเมือง พร้อมกับการเกิดขึ้นของคนชั้นกลาง แต่ด้วยบรรยากาศทางการเมืองแบบปิด จึงทำให้ปัญหาสังคมถูกปิดกั้น ผู้คนเริ่มรู้สึกว่าการพัฒนาไม่ได้ให้ผลดีอย่างที่รัฐบาลโน้มน้าว แต่ประชาชนก็ยังไม่ได้มีการวิพากษ์ หรือการนำเสนอทางเลือกมากนัก

ในช่วงนั้นเอง จากบรรยากาศสงครามเย็นที่ต่อสู้อยู่ระหว่างอุดมการณ์ 2 ขั้ว การสนับสนุนการพัฒนาจากประเทศตะวันตก เพื่อเป็นแนวป้องกันคอมมิวนิสต์ ก็ได้ไหลทะลักเข้ามาสู่ประเทศไทยที่สามอย่างเช่น ประเทศไทย หน่วยงานอาสาสมัครระหว่างประเทศ เช่น Peace Core, German Volunteer Service และหน่วยงานอื่น ๆ ก็เข้ามาทำงานพัฒนาชนบทมากขึ้น จนในปี 2510 ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งขณะนั้นเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ได้เห็นความล้มเหลวของนโยบายการพัฒนา และรูปแบบการทำงานแบบ NGOs จึงได้ก่อตั้งมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (บชท.) ขึ้น อันถือได้ว่าเป็น NGOs ที่ดำเนินการพัฒนาแห่งแรกในประเทศไทย หลังจากนั้นก็เกิดสภา

คารอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาขึ้นตามมาในปี 2513 ช่วงนี้ก็เริ่มมีการส่งเสริมกิจกรรมค่ายอาสา อันเป็นหน่ออ่อนของขบวนการ NGOs ตามมา จึงเห็นได้ว่า นโยบายการพัฒนาที่ล้มเหลว ด้านหนึ่งเกิด ปัญหา ด้านหนึ่งสร้างคนชั้นกลาง และคนชั้นกลางหัวก้าวหน้าก็เริ่มวิพากษ์การพัฒนา และมองหาการพัฒนาทางเลือกที่เหมาะสมกับสังคมไทย โดยการก่อตั้ง NGOs และจากการศึกษาของสถาบันวิจัยสังคม พบว่า ในช่วงปี 2511 – 2515 เกิด NGOs ขึ้น 6 องค์การ (สถาบันวิจัยสังคมฯ, 2533)

ช่วงที่ 2 (2516-2523) กระแสของสังคมมาสู่กลุ่มจากวิกฤติปัญหาการพัฒนาที่แผ่กระจายยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันกับการเติบโตของคนชั้นกลาง และกลุ่มทุนที่แม้จะเติบโตจากเผด็จการทหาร แต่ก็พยายามแสวงหาความเป็นอิสระจากระบบเผด็จการทหารที่สืบทอดมายาวนาน เพราะปัญหาคอร์รัปชัน ระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ถือเป็นปรากฏการณ์ลุกฮือต่อต้านของคนชั้นกลาง ในช่วงแรกเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตย และคนชนบทเพื่อต้องการหลุดพ้นจากการพัฒนาที่ล้มเหลว จึงถือได้ว่า ปรากฏการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นอุดมการณ์บนเส้นคู่ขนานของขบวนการคนชั้นกลางและคนชั้นล่าง เมื่อสามารถหลุดพ้นจากระบบเผด็จการทหารได้ ขบวนการนักศึกษาเติบโต กระแสการพัฒนาชนบทเกิดขึ้นอย่างคึกคัก ภายใต้แนวคิดแบบสังคมนิยมที่กำลังเป็นที่นิยม ในช่วง 2516 ถึง 2520 เกิด NGOs ขึ้นอีก 12 องค์การ กระแสความคิดขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงนี้ มีทั้งแนววิเคราะห์แบบเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง และแบบวัฒนธรรมชุมชน ที่เน้นการพัฒนาจากฐานล่าง เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน การพึ่งตนเองของชนบท แต่ภายหลังการได้กลับของฝ่ายขวา ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่รัฐราชการกลับเข้าควบคุมภาคประชาสังคมอย่างเข้มงวด และมองขบวนการนักศึกษา, NGOs ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ทำให้การเติบโตของ NGOs หยุดชะงัก นักศึกษา นักกิจกรรมเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ที่กำลังเติบโต กระแสการวิพากษ์การพัฒนา และการเสนอทางเลือกต่าง ๆ ก็ต้องอยู่ในรูปวรรณกรรมใต้ดิน

ช่วงที่ 3 (2523-2530) ในยุครัฐบาลเปรมที่ดำเนินนโยบายแบบประชาธิปไตยครึ่งใบ ก็ได้แก้ปัญหาความมั่นคงจากภัยคอมมิวนิสต์ โดยใช้การเมืองนำการทหาร จากนโยบาย 66/23 ประกอบกับความพ่ายแพ้พรรคคอมมิวนิสต์ กลุ่มนักศึกษาปัญญาชนที่เข้าป่าไปก็กลับออกมา บางส่วนไปเอาทางวิชาการ เป็นนักวิชาการ ขณะที่บางส่วนต้องการสานงานพัฒนาชนบท ก็ได้มาก่อตั้ง NGOs ขึ้นจำนวนมาก ในบรรยากาศสงครามเย็นเริ่มลดทอน บรรยากาศทางการเมืองเริ่มเปิดขึ้นบ้าง ทำให้กิจกรรมงานพัฒนาชนบทก็ถูกยกระดับมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามลักษณะงานของ NGOs ค่อนข้างเน้นระดับจุลภาค เพื่อแสวงหาทางเลือกแก่ประชาชน ซึ่งก็ได้แนวร่วมจากนักวิชาการต่าง ๆ และการสนับสนุนแหล่งทุนจากต่างประเทศมากขึ้น เป็นผลให้ NGOs เพิ่มขึ้น ในช่วงนี้ NGOs ได้ก่อตัวเป็นเครือข่ายทั่วประเทศ ในนามของ “คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน” (กป.อพช.) ในปี 2528 โดยเป็นการประสานงานกับเครือข่ายจากกลุ่มงานต่าง ๆ เช่น เครือข่ายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม, ด้านพัฒนาชนบท, เครือข่ายเกษตรทางเลือก, ด้านสิทธิมนุษยชน, ด้านแรงงาน, ด้านสตรี, เด็ก เป็นต้น แต่ภายใต้อุดมการณ์บนเส้นคู่ขนานเช่นกัน

กลุ่มทุนก็ได้เติบโตมากขึ้น และเข้าไปมีบทบาทต่อทิศทางการพัฒนาของรัฐสูง ได้มีการก่อตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.) ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเปิดพื้นที่แก่ภาคทุน ซึ่งก็ยิ่งเร่งรัดการพัฒนาที่ก่อปัญหามากยิ่งขึ้น ในช่วงนี้ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรทั้งป่า ที่ดิน แหล่งน้ำเกิดขึ้นมาก หรืออีกนัยหนึ่งปัญหาที่เพิ่มขึ้นก็ทำให้ NGOs เพิ่มขึ้นเช่นกัน

ช่วงที่ 4 (2530-2535) ตั้งแต่ยุครัฐบาลชาติชายเป็นต้นมา กลุ่มทุนได้เติบโตสูง รัฐบาลเองได้ดำเนินนโยบายเพื่อให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ กลุ่มทุนได้ผนวกกับรัฐเข้าแย่งชิงทรัพยากรจากชุมชนอย่างรุนแรง ในปี 2531 ชาวบ้านได้คัดค้านการสัมปทานไม้ของรัฐและนายทุน จนสามารถยกเลิกสัมปทานได้ในปีนั้น โดยชาวบ้านและ NGOs รวมถึงนักวิชาการ ได้แสวงหาทางเลือกในการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน เช่น ป่าชุมชน แต่รัฐบาลก็มิได้สนใจ และในปี 2535 ในสมัย รสช. ได้มีโครงการอพยพราษฎรจากป่าสงวน (คจก.) จนเกิดการเดินขบวนประท้วงขนานใหญ่ของประชาชนในอีสาน และยังมีการคัดค้านการสร้างเขื่อน, นิคมอุตสาหกรรม และอื่น ๆ อีกมาก NGOs ก็ได้ร่วมสนับสนุนกับชาวบ้านในการต่อสู้กับภาครัฐมากยิ่งขึ้น ทำให้ภาพลักษณ์ของ NGOs ในสายตาของรัฐ ยิ่งเป็นผู้ขัดขวางต่อต้านรัฐยิ่งขึ้น แต่ในสายตาสาธารณะคนก็เริ่มรู้จัก NGOs มากยิ่งขึ้นทุกวัน วาทกรรมเกี่ยวกับ NGOs ได้ปรากฏในสื่ออย่างหนาตามากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามจากทิศทางที่เกิดขึ้นเริ่มเห็นชัดว่าภาคประชาชนกำลังอ่อนแอลง แต่กลุ่มทุนกลับเติบโตขึ้น ความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้น

ช่วงที่ 5 (2535-ปัจจุบัน) ภาวะเศรษฐกิจระดับโลกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกากำลังซบเซา ซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศเอเชียเติบโตคึกคัก เงินลงทุนจากต่างประเทศได้ไหลเข้ามามาก เศรษฐกิจไทยรุ่งเรืองอย่างร้อนแรง อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูงที่สุดแห่งหนึ่งของโลก จากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ปี 2535 ที่กลุ่มคนชั้นกลางได้ขับไล่ รสช. ลงได้ และเข้ามามีบทบาทสำคัญในรัฐบาล รัฐบาลอานันท์อันเป็นกลุ่มนายทุนธุรกิจระดับประเทศ ก็ได้เปิดนโยบายการเงินเสรี (BIBF) ในสถานการณ์ที่ประเทศไทยต้องการเป็นเสือตัวที่ห้านี้เอง และตามมาด้วยข้อเรียกร้องปฏิรูปการเมืองเพื่อจำกัดกลุ่มการเมืองจากท้องถิ่นออกได้ด้วยข้อหาคอร์รัปชัน โดยมุ่งเน้นเรื่องความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และความเป็นมืออาชีพ แต่กระแสดังกล่าวก็มิได้สนใจปัญหาชนบทมากนัก ปัญหาสังคมชนบทก็ได้เข้าสู่ภาวะวิกฤติ คำว่า "ชุมชนล่มสลาย" เป็นคำที่ถูกใช้กันมาก ช่องว่างทางรายได้ระหว่างคนรวยที่สุดกับคนจนที่สุดห่างกันถึง 18 เท่า ประชาสังคมไทยไม่ได้เข้มแข็งขึ้นเลย เพราะรัฐผนวกกับทุนเป็นธนาธิปไตยที่เข้มแข็งและเข้ามามีบทบาทในทุกปริมณฑลของสังคม ในส่วนของ NGOs เองเริ่มประสบภาวะขาดแคลนแหล่งทุนสนับสนุน เนื่องจากแหล่งทุนต่างประเทศได้เคลื่อนย้ายไปสู่ประเทศที่ยากจนกว่า แต่ในขณะเดียวกันรัฐเองก็ไม่ได้สนับสนุน และสาธารณะก็ยังไม่เข้าใจ NGOs มากจนถึงระดับที่สามารถให้ทุนสนับสนุนเช่นเดียวกับประเทศตะวันตกได้

แต่กระนั้นก็ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาทางเลือกที่ NGOs ได้ผลักดันมาตลอด เช่น เกษตรทางเลือก, เศรษฐกิจชุมชน, สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรก็ได้เป็นที่ยอมรับจากรัฐและสาธารณชนมาก โดย NGOs ได้ร่วมกับภาครัฐในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2539-2543) และรัฐธรรมนูญ ปี 2540 ซึ่งก็ได้บรรจุหลักการยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทที่ NGOs ได้ส่งสมประสงค์การณมานับสิบปีไว้ แต่กระนั้นก็ได้ไม่ได้เป็นหลักประกันถึงอำนาจในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของประเทศมากนัก วิฤติของชนบทได้ถึงจุดระเบิด เกิดการรวมตัวของเครือข่ายชาวบ้านที่ประสบปัญหาจากการพัฒนาของรัฐเป็นสมัชชาต่าง ๆ เช่น สมัชชาเกษตรกรรรายย่อยภาคอีสาน (สกอ.) มาจนถึงสมัชชาคนจน ในปี 2539 ซึ่งเป็นการรวมตัวของชาวบ้านครั้งใหญ่ในการต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐบาล โดยมี NGOs ได้เป็นที่ปรึกษาแก่สมัชชาต่าง ๆ และมาในปัจจุบัน เมื่อเศรษฐกิจระดับมหภาคที่มีลักษณะฟองสบู่ได้แตก พังครืนลงมา จนประเทศตกอยู่ใต้การกำกับของ IMF ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกำลังจะขยายตัวมากยิ่งขึ้นทุกขณะ และกำลังนำไปสู่วิฤติรุนแรงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดูเหมือนว่าลำพังชาวบ้านและ NGOs จะไม่มีพลังเพียงพอในการต้านทานกระแสการเปลี่ยนแปลงมากนัก ขณะที่กลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในภาคประชาสังคมก็ยังคงจัดกระจาย ยังไม่ได้สานความร่วมมือกันเป็นปึกแผ่น

วิเคราะห์เปรียบเทียบประชาสังคมจากพัฒนาการ NGOs ในญี่ปุ่นและไทย

เมื่อดูจากพัฒนาการการเติบโตของ NGOs ญี่ปุ่นและไทยดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ถึงเงื่อนไขหรือบริบทที่สำคัญหลายประการที่ทำให้ขบวนการ NGOs ญี่ปุ่นและไทยมีความแตกต่างกันคือ

1. โครงสร้างทางการเมือง ในประเทศญี่ปุ่นเอง ได้ถูกวางระบบในเรื่องการกระจายอำนาจการปกครองตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นมีรัฐบาลท้องถิ่นที่คนท้องถิ่นเป็นเจ้าของดูแลอย่างแท้จริง และในขณะเดียวกันก็ยังมีองค์กรท้องถิ่นของประชาชนอีกเป็นจำนวนมาก ตามวัฒนธรรมกลุ่มนิยมที่มีมาจากการกระจายอำนาจการปกครองก็สัมพันธ์กับกระจายรายได้ กระจายอำนาจทางเศรษฐกิจ ด้วยโครงสร้างดังกล่าว ทำให้ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท กลุ่มทุนกับประชาชนไม่แตกต่างจนเกินไปนัก เมื่อองค์กรท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการจัดการปัญหาของตนเองสูง เป็นผลให้ปัญหาการพัฒนาได้ถูกลดทอนจากโครงสร้างดังกล่าว บทบาทของ NGOs ญี่ปุ่นต้องงานพัฒนาชนบทในญี่ปุ่นเองจึงมีไม่เด่นชัดนัก NGOs ญี่ปุ่นส่วนใหญ่จึงหันไปสนใจกิจกรรมการพัฒนาในประเทศโลกที่สาม เพื่อพยายามแก้ไขภาพพจน์จากปัญหาการพัฒนาที่ญี่ปุ่นไปสร้างไว้กับประเทศเหล่านั้น

ประเทศไทยเองที่ดำรงโครงสร้างทางการเมืองแบบรวมศูนย์อำนาจมาตลอดไม่ว่าจะยุคเผด็จการหรือประชาธิปไตยก็ตาม ระบบรวมศูนย์ดังกล่าวได้ดูดทรัพยากร แรงงาน โอกาสต่าง ๆ จากชนบทมาหล่อเลี้ยงเมือง ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนจึงค่อนข้างเด่นชัดกว่า แม้ว่าจะมีการกระจายอำนาจในช่วงหลังบ้าง เช่น การบริหารปกครองท้องถิ่นในรูปแบบองค์การบริหารราชการระดับตำบล(อบต.)และเทศบาล

แต่ก็ยังถูกควบคุมโดยมหาตมาไทยอย่างเข้มงวด เมื่อชุมชนอ่อนแอ การกระจายอำนาจไม่เกิดขึ้น การเกิดขึ้นของ NGOs ไทยก็เข้าไปเติมช่องว่างดังกล่าว ยุทธศาสตร์ของ NGOs ไทยจึงเป็นการวิพากษ์โครงสร้างที่เป็นปัญหา และร่วมกับประชาชนหาทางเลือกในการพัฒนา และต่อสู้กับรัฐที่กำหนดทิศทางการพัฒนา ซึ่งแตกต่างจากญี่ปุ่นที่ปัญหากับรัฐไม่ใช่ปัญหาใหญ่ แต่กระนั้นโดยรวมด้วยการขาดการกระจายอำนาจ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้ภาคประชาสังคมไทยอ่อนแอเมื่อเปรียบเทียบกับญี่ปุ่น

2. การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมุ่งเน้นอุตสาหกรรมเป็นหลัก มีการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเกษตรกรรมซึ่งเหลือเพียงน้อยนิดทั้งจำนวนครอบครัวและกำลังการผลิต แต่รัฐบาลญี่ปุ่นเองกลับสนับสนุนเกษตรกรรมอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าเกษตรกรรมญี่ปุ่นอยู่ได้เพราะรัฐสนับสนุน มากกว่าจะอยู่ได้โดยตัวของมันเอง งานพัฒนาชนบทในภาคเกษตรของญี่ปุ่นจึงมีไม่มากนัก แต่ปัญหาการพัฒนากลับเกิดในภาคอุตสาหกรรม ทั้งด้านแรงงาน แรงงานต่างด้าว ปัญหาสวัสดิการ ปัญหาโสเภณีต่างชาติ และอื่น ๆ แต่ก็อีกเช่นกันที่ว่า กลุ่มองค์กรท้องถิ่นที่เข้ามาแก้ปัญหาเหล่านี้มีมาก เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มแรงงาน สหภาพต่าง ๆ มูลนิธิอีกหลายแห่ง

แต่ในเมืองไทยเอง ที่ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตร และระบบเศรษฐกิจที่เป็นฐานการเติบโตของประเทศก็คือภาคเกษตรกรรม แต่รัฐโดยการร่วมมือกับกลุ่มทุนได้มุ่งเน้นการพัฒนาไปที่ภาคอุตสาหกรรม และได้ละเลยภาคเกษตรกรรมในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการกวดราคาผลผลิตการเกษตร การแข่งขันทรัพยากรจากท้องถิ่น และอื่น ๆ ทำให้ปัญหาช่องว่างทางเศรษฐกิจ รายได้ และโอกาสอื่น ๆ ที่ตามมาขยายตัวอย่างรุนแรง ปัญหาระหว่างรัฐ กลุ่มทุน และชาวบ้านเกิดสูงมาก NGOs ไทยที่พยายามเข้าไปเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนผู้ด้อยโอกาส จึงมีความแหลมคมในการวิพากษ์ระบบเศรษฐกิจมากกว่า NGOs ญี่ปุ่น ที่ไม่ได้ติดปัญหาเหล่านี้ การทำงานของ NGOs ไทยกับชุมชนจะเน้นเรื่องจิตสำนึกการพึ่งตนเอง ขณะที่ NGOs ญี่ปุ่นจะมีลักษณะเป็นนักเทคนิค ที่เน้นการบริหารจัดการ

บทสรุป

แม้ว่าภาคประชาสังคมในญี่ปุ่นจะมีความเข้มแข็ง จากโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจที่กระจายตัว เกิดกลุ่มองค์กรในภาคประชาสังคมจำนวนมาก ทำให้ NGOs ญี่ปุ่นเองไม่ได้เป็นกลุ่มองค์กรที่พล้งมากนักในสังคมญี่ปุ่น แต่ด้วยเหตุที่ประเทศญี่ปุ่นเลือกที่จะไปสร้างปัญหาการพัฒนาไว้กับประเทศโลกที่สามจำนวนมาก มากกว่าที่จะเกิดขึ้นในประเทศของตนเอง ทำให้ทัศนคติและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนญี่ปุ่นเองค่อนข้างคับแคบ ความคิดในเชิงวิพากษ์ และตั้งคำถามต่อทิศทางการพัฒนาในแบบทุนอุตสาหกรรมนิยม หรือทุนนิยมเสรี จึงไม่ค่อยเด่นชัด แหลมคมนัก แตกต่างจากประเทศไทยที่ทิศทางการพัฒนาประเทศ ได้สืบทอดมาจากประเทศอุตสาหกรรมสู่กลุ่มคนชั้นนำ และยึดยึดการพัฒนาดังกล่าวสู่ประชาชน ซึ่งได้สร้างความขัดแย้งกับประชาชนอย่างเด่นชัด แม้ภาคประชาสังคมของไทยจะอ่อนแอ แต่

การเติบโตทางความคิด การตั้งคำถามของ NGOs ไทยกับโดดเด่นมากกว่า ทำให้ยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ของ NGOs ในประเทศไทยเป็นที่ยอมรับ วาทกรรมของ NGOs ได้ขยายพื้นที่ทางสังคมมากยิ่งขึ้น และยังได้ผนวกกับนโยบายของชาติ เช่น แผนฯ8 และรัฐธรรมนูญ ปี 2540

สิ่งที่สังคมไทยและสังคมญี่ปุ่นจะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน โดยศึกษาจากจุดแข็ง บนเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นอย่างจริงจัง ดังเช่นสังคมญี่ปุ่น ทำให้ปัญหาหลายประการที่เกิดขึ้นในสังคมไทยน่าจะได้รับการแก้ไขมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดการทรัพยากร การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น ทิศทางต่อไปของสังคมไทยจึงควรมุ่งเน้นที่การเติบโตของภาคประชาสังคม โดยอาศัยประสบการณ์การพัฒนาที่มีอยู่เป็นทุนเดิม เช่น เกษตรทางเลือก เศรษฐกิจชุมชน การเงินการคลังท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรของชุมชน เป็นต้น และในอีกแง่มุมหนึ่งที่ประเทศญี่ปุ่นน่าจะศึกษาจากการพัฒนาการของ NGOs ไทย คือ การมุ่งแสวงหาทางเลือกให้พ้นไปจากทิศทางการพัฒนาประเทศให้พ้นจากที่เป็นอยู่ และที่สำคัญคือการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับประชาชน ซึ่งก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการสนับสนุนเครือข่ายประชาชน ซึ่งจะมีพลังมากกว่ากลุ่ม องค์กรที่กระจุกกระจาย แม้หลากหลายแต่ก็ขาดพลังในการแก้ปัญหาใหญ่ระดับโครงสร้างได้

หนังสืออ้างอิง

- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ทำเนียบนามองค์กรพัฒนาเอกชนไทย.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- เอนก นาคะบุตร. จุดเปลี่ยนการพัฒนาชนบทและองค์กรพัฒนาเอกชนไทย. กรุงเทพฯ:
สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2533.
- John Knight. "Making citizens in postwar Japan : National and local perspectives" in
Civil Society : Challenging Western Models. Edited by Chris Hann and Elizabeth Dunn.
Routledge, 1996.
- Yamamoto, Tadashi (ed.). Emerging Civil Society in the Asia Pacific Community.
Japan Center for International Exchange, 1995.